

АННОТАЦИЯ

диссертации на соискание научной степени доктора философии (PhD)
по специальности 6D110200 – Общественное здравоохранение

Каюпова Гаухар Сериковна

Научно обоснованные подходы к сохранению и укреплению здоровья населения на основе изменения поведения людей в отношении здоровья (на примере г. Алматы)

Актуальность темы исследования. Согласно оценкам экспертов Всемирной Организации здравоохранения, здоровье людей на 50–55 % зависит от образа жизни, а поведение является одной из основных детерминант здоровья, наряду с социальной и экономической окружающей средой, физическим окружением и личными характеристиками индивидуума.

Изменению поведения людей в сторону более здорового образа жизни, реализации принципа солидарной ответственности человека за свое здоровье, способствует достаточный уровень медицинской грамотности населения.

Медицинская грамотность (МГ) представляет собой когнитивные и социальные навыки, которые определяют мотивацию и способность индивидуумов к получению доступа, пониманию и использованию информации таким образом, который будет способствовать поддержанию и укреплению здоровья.

В последние годы медицинская грамотность широко изучается в ряде стран мира, что связано с возрастающим признанием ее роли, как для здоровья отдельного индивидуума, так и на уровне общественного здравоохранения.

В числе неблагоприятных последствий низкой медицинской грамотности – меньшее участие в профилактических программах, выбор более рискованного поведения в отношении здоровья, большее количество производственных несчастных случаев, худшее регулирование хронических заболеваний, слабое соблюдение режима приема лекарств, повышенный уровень госпитализации, ре-госпитализации, заболеваемости и преждевременной смертности, неэффективное использование медицинских услуг.

Таким образом, изучение и повышение уровня медицинской грамотности населения необходимы для разработки научно обоснованных подходов к изменению поведения людей в отношении здоровья, что в свою очередь, будет способствовать улучшению показателей здоровья и качества жизни населения.

Цель исследования

Разработка научно обоснованных подходов к сохранению и укреплению здоровья на основе изменения поведения населения в отношении здоровья, изучения и повышения медицинской грамотности.

Задачи исследования

1 Проанализировать мировой и отечественный научный опыт влияния медицинской грамотности на поведение в отношении здоровья и показатели здоровья населения.

2 Провести исследование по изучению медицинской грамотности среди городского и сельского населения, а также демографических, социально-экономических и поведенческих детерминант медицинской грамотности.

3 На основе анализа уровня медицинской грамотности с учетом демографических, социально-экономических и поведенческих детерминант разработать научно обоснованные подходы изменения поведения людей в отношении здоровья.

4 Апробировать и оценить результативность разработанных подходов на базе медицинской организации ПМСП.

5 Разработать рекомендации к сохранению и укреплению здоровья населения, основанные на применении методики изучения медицинской грамотности и теории изменения поведения.

Научная новизна

1 Впервые проведен анализ медицинской грамотности взрослого населения г. Алматы и Алматинской области и сопоставлен с данными международных исследований, что позволило проводить сравнительный анализ результатов исследования в Казахстане и международных данных.

2 Установлены демографические, социально-экономические и поведенческие детерминанты медицинской грамотности, получена характеристика контингента лиц, уязвимых с точки зрения ограниченной медицинской грамотности.

3 Доказано влияние уровня медицинской грамотности на поведение человека в отношении здоровья, что легло в основу разработки научно обоснованных подходов к изменению поведения населения в отношении здоровья на базе изучения и повышения медицинской грамотности населения.

Теоретическая значимость исследования состоит в научном обосновании взаимосвязи между уровнем медицинской грамотности, поведением в отношении здоровья и показателями здоровья, разработке методики изучения медицинской грамотности и подходов к ее повышению в целях изменения поведения в отношении здоровья, вносящих вклад в теорию и практику общественного здоровья и здравоохранения.

Практическая значимость

Выводы и рекомендации, сформулированные в работе, могут быть применены в работе органов управления здравоохранением, медицинских организаций ПМСП, ЗОЖ, преподавателей медицинских вузов, для совершенствования мер, направленных на укрепление и сохранение здоровья населения.

Разработана методика изучения медицинской грамотности населения в Казахстане (Свидетельство о государственной регистрации прав на объект

авторского права №0782 от 27.04.2016). Имеется акт внедрения в практическое здравоохранение.

Предложенные рекомендации повышения медицинской грамотности и изменения поведения населения могут выступать отправной точкой для разработки собственных подходов в медицинских организациях с учетом конкретных потребностей целевой группы пациентов, позволят улучшить профилактическую деятельность в медицинских организациях

Положения, выносимые на защиту

Результаты исследования подтверждают наличие взаимосвязи между уровнем медицинской грамотности населения и поведением в отношении здоровья: медицинская грамотность является фактором, определяющим поведение индивидуума, повышение медицинской грамотности будет способствовать изменению поведения населения в отношении здоровья.

Ограниченный уровень медицинской грамотности у значительной части респондентов указывает на необходимость разработки и реализации мероприятий по ее повышению с учетом влияния ряда социально-экономических и поведенческих детерминант на уровень медицинской грамотности, определяя тем самым возможные рычаги воздействия с целью ее повышения.

Установленные особенности распределения уровней медицинской грамотности населения на примере г.Алматы и Алматинской области, влияния демографических, социально-экономических и поведенческих детерминант на уровни МГ, взаимосвязи МГ и поведения являются основой для планирования профилактической работы медицинских организаций ПМСП, а также в перспективе, и учреждений образования и на рабочих местах предприятий и организаций.

Публикации. По теме диссертации опубликовано 13 научных работ в соответствии с требованиями Комитета по контролю в сфере образования и науки Министерства образования и науки РК. В том числе статьи в журналах, рекомендованных Комитетом по контролю в сфере науки и образования МОН РК - 3, публикации в материалах международных конференций - 6, публикация в журнале, индексируемом в базе данных Scopus - 2. Разработаны методические рекомендации. Получено Свидетельство о государственной регистрации прав на объект авторского права №0782 от 27.04.2016, акт внедрения в практическое здравоохранение.

Связь с НИР. Работа выполнена в рамках научно-технической программы КазНМУ им. С.Д. Асфендиярова «Методологические подходы к изменению поведения людей через изучение и повышение грамотности населения в сфере здоровья», № гос. регистрации 0114РК00104, международного исследования «Азиатское Исследование медицинской грамотности» - Health literacy Survey – Asia (HLS-Asia).

6D110200- «Қоғамдық денсаулық сақтау» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесінің ізденуші диссертациясының
АННОТАЦИЯСЫ

Каюпова Гаухар Сериковна

Адамдардың денсаулыққа деген мінез-құлқын өзгерту негізінде халықтың денсаулығын нығайту және сақтауға бағытталған ғылыми негізделген тәсілдер. (Алматы қ. мысалында)

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы сарапшыларының бағасына сәйкес адамдардың денсаулығының 50-55% өмір сапасына байланысты, ал мінез-құлқы әлеуметтік және экономикалық қоршаған ортаға, физикалық қоршаған ортаға және индивидтың жеке сипаттамаларына сәйкес денсаулықтың негізгі детерминанттарының бірі болып табылады,

Адамдардың мінез-құлқының өмір сүру салтын ұстануына қарай өзгеруі адамдардың өз денсаулығына деген ортақ жауапкершілігін жүзеге асырып, халықтың медициналық сауаттылық деңгейін жоғарлатуға мүмкіндік тугызады.

Медициналық сауаттылық (МС) ақпараттарды алу, түсіну және қолдану арқылы денсаулықты нығайту және қолдауға мүмкіндік туғызу барысында жеке тұлғаның қабілеттілігін және уәждемесін анықтайтын когнитивті және әлеуметтік ғылым саласын қамтиды.

Соңғы жылдары медициналық сауаттылық жеке тұлғаның денсаулығы үшін, сонымен қатар қоғамдық денсаулық сақтау деңгейінде оның рөлінің өсуіне сәйкес әлемнің бір қатар елдерінде ауқымды түрде зерттелуде.

Медициналық сауаттылықтың төмендігінің қолайсыз салдарының есебіне – профилактикалық бағдарламаға қатысудың төмен белсенділігі, денсаулық қатынасында тәуекелділік мінез-құлқты таңдаудың басымдылығы, өндірістік келеңсіз жағдайлардың санының артуы, созылмалы ауруларды реттеудің төмендігі, дәрілерді қабылдау тәртібін сақтаудың әлсіздігі, госпитализациялау деңгейінің жоғарлауы, қайта госпитализациялау, аурушылдық және мезгілсіз өлімшілдік, медициналық қызметті тиімсіз қолдану кіреді

Сондықтан, өз кезегінде адамдардың денсаулыққа деген мінез-құлқын өзгертудің ғылыми тәсілдерін дайындау денсаулық көрсеткіштерін жақсартуға және халықтың өмір сүру сапасын жоғарлатуға әсер ететін медициналық сауаттылық деңгейін жоғарлату және зерттеу үшін қажет

Зерттеу мақсаты

Адамдардың денсаулыққа деген мінез-құлқын өзгерту негізінде халықтың денсаулығын нығайту және сақтауға бағытталған ғылыми негізделген тәсілдерін дайындау, медициналық сауаттылықты жоғарлату және зерттеу.

Зерттеу тапсырмалары

6 Халық денсаулығының көрсеткіші және денсаулық сақтау қарым-қатынасында медициналық сауаттылықтың мінез-құлыққа әсерін отандық және дүниежүзілік ғылым тәжірибесінде талдау.

7 Қала және ауыл тұрғындарының арасында медициналық сауаттылықты оқыту бойынша зерттеу жүргізу, сонымен қатар медициналық сауаттылықтың демографиялық, әлеуметтік, экономикалық және мінез-құлықтық детерминантын зерттеу.

8 Талдау негізінде медициналық сауаттылық деңгейінің демографиялық, әлеуметтік-экономикалық және мінез-құлықтық детерминанттарын есепке ала отырып адамдардың денсаулыққа деген мінез-құлқын өзгертудің ғылыми негізделген тәсілін дайындау.

9 БМСК медициналық ұйымы негізінде өңделген тәсілдің нәтижесін бағалау және апробациялау

10 Медициналық сауаттылықты зерттеу әдіснамасын қолдану және мінез-құлықты өзгерту теориясының негізінде денсаулықты сақтау және нығайтудың ұсыныстарын дайындау.

Ғылыми жаңалығы

4 Алғаш рет Алматы қаласы және Алматы облысында ересек тұрғындардың медициналық сауаттылығына талдау жүргізілді және Қазақстандық және халықаралық мәліметтерді жүргізілген зерттеу мәліметтерінің нәтижелеріне сәйкес талдауда халықаралық зерттеулер салыстырылды

5 Медициналық сауаттылықтың демографиялық, әлеуметтік-экономикалық және мінез-құлық детерминанттары орнатылды, медициналық сауаттылығы шектеулі халықтың осал тобы құрамының сипаттамалары алынды.

6 Халықтың медициналық сауаттылығын әдісін дайындау және зерттеу негізінде адамдардың денсаулыққа деген мінез-құлқын өзгертудің ғылыми негізделген тәсілін дайындау арқылы денсаудық қатынасында адамдардың мінез-құлқына медициналық сауаттылық деңгейінің әсері дәлелденді

Зерттеудің теориялық маңыздылығы медициналық сауаттылық деңгейінің денсаулық қатынасындағы мінез-құлық және денсаулық көрсеткішінің арасындағы байланысынан, медициналық сауаттылықты зерттеу әдіснамасын дайындаудан және денсаулыққа деген мінез-құлықты өзгерту мақсатында оның әдістерін жоғарлатудан, қоғамдық денсаулық және денсаулық сақтау тәжірибесіне және теориясына үлес қосудан тұрады.

Тәжірибелік маңыздылығы

Зерттеу жұмысындағы тұжырымдалған ұсыныстар мен қорытындылар халықтың денсаулығын сақтау және нығайтуға бағытталған шараларды жетілдіру үшін денсаулық сақтауды басқару ұйымдарының жұмысында, БМСК, СӨС медициналық ұйымдарында қолданылады және медициналық жоғарғы оқу орнының оқытушылары да қолдана алады.

Қазақстанда халықтың медициналық сауаттылығын зерттеу әдіснамасы дайындалды (Авторлық құқық объектісіндегі мемлекеттік құқықтарды тіркеу туралы куәлік №0782 27.04.2016ж). Денсаулық сақтау тәжірибесінде енгізу актысы бар.

Медициналық сауаттылықты жоғарлату және мінез-құлықты өзгерту бойынша ұсынылған тұжырымдамалар халықтың нысаналы топтарының қажеттіліктерін есепке ала отырып медициналық ұйымдарда жеке тәсілдерді дайындау үшін қолданылады, медициналық ұйымдарда профилактикалық қызметті жақсартуға мүмкіндік туғызады.

Қорғауға ұсынылатын қағидалар.

1 Зерттеу нәтижесі халықтың медициналық сауаттылық деңгейі мен денсаулық қатынасындағы мінез-құлық арасындағы байланысты дәлелдейді: медициналық сауаттылық индивидтың мінез-құлқын анықтаушы фактор болып табылады, медициналық сауаттылықты жоғарлату адамдардың денсаулыққа деген мінез-құлқын өзгертуге мүмкіндік туғызады.

2 Респонденттердің айтарлықтай бөлігі медициналық сауаттылық деңгейінің шектелуіне сәйкес әлеуметтік-экономикалық, медициналық сауаттылық деңгейінде мінез-құлықтық детерминанттарды есепке ала отырып медициналық сауаттылықты дайындау және оны жоғарлату бойынша іс-шараларды жүзеге асыру қажеттілігін көрсетті

3 Алматы қаласы және Алматы облысы мысалындағы халықтың медициналық сауаттылық деңгейін үлестірудің белгіленген ерекшелігі, МС деңгейіне демографиялық, әлеуметтік-экономикалық және мінез-құлық детерминанттарының әсері, МС пен мінез-құлық БМСК медициналық ұйымдарында, сонымен қатар болашақта және білім беру мекемелерінде, кәсіпорын және ұйымның жұмыс орындарында профилактикалық жұмысты жоспарлаудың негізі болып табылады.

Жарияланымдар. Диссертация тақырыбы бойынша ҚР Білім және Ғылым Министрлігіндегі Білім және ғылым саласындағы бақылау бойынша Комитет талаптарына сәйкес 13 ғылыми жұмыс жарияланды. Соның ішінде білім берудің ҚР БҒМ және ғылым саласын бақылау бойынша ұсынылған -3, халықаралық конференция материалдарында жарияланғандар – 6, Scopus мәліметтер базасының индекстелген журналдарында жарияланғандар – 2. Әдістемелік нұсқаулар дайындалды. Авторлық құқық объектісіндегі мемлекеттік құқықтарды тіркеу туралы куәлік №0782 27.04.2016ж және денсаулық сақтау тәжірибесіне енгізу актысы алынды.

ҒЗЖ-мен байланысы. «Денсаулық саласында медициналық сауаттылықты жоғарлату және зерттеу арқылы адамдардың мінез-құлқын өзгертудің әдіснамалық тәсілдері» тақырыбындағы жұмыс С.Д. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ ғылыми-техникалық бағдарламасы шеңберінде орындалды, «Медициналық сауаттылықты Азиаттық Зерттеудің» - - Health literacy Survey –

ABSTRACT
of the dissertation
presented for the degree of Philosophy Doctor (PhD)
in specialty 6D 110200 – Public Health

Kayupova Gaukhar Serikovna
**“Evidence based approaches to health promotion through health behavior
change (by the example of Almaty city)”**

Relevance of the research topic. According to estimations of WHO experts health is up to 50 55% depends on one’s lifestyle, and behavior is one of the determinants of health along with social, economic, physical environment and personal characteristics.

Sufficient level of health literacy is essential for the behavior change towards healthy lifestyle and realization of principle of shared responsibility for one’s health.

Health literacy represents cognitive and social skills that define motivation and ability to access, understand and use health information in a way that will promote health.

Health literacy is being broadly researched in the world which is related to recognition of its role for individual and public health.

Among negative consequences of limited health literacy - lower participation in prevention programs, risky health behavior, more work injury, worse management of chronic illness, low adherence to treatment, higher rates of hospitalization, re-hospitalization, morbidity and preterm mortality, inefficient use of healthcare services.

Thus, study and increasing health literacy level are necessary to develop evidence based approaches to health promotion based on health behavior change which , in turn will contribute to improvement of health outcomes and quality of life of the population.

Aim of the study

Development of evidence based approaches to health protection and promotion based on health behavior change, study and increasing of health literacy level.

Tasks of the study

1 To analyze world and local scientific experience of the influence of health literacy on health behavior and health outcomes.

2 To study health literacy levels among residents of Almaty city and Almaty region, demographic, social, economic, behavioral determinants of health literacy.

3 Based on the analysis of health literacy level and determinants researched to develop approaches to health behavior change.

4 To try and estimate the effectiveness of the approaches developed in Primary health care organization

5 To develop recommendations to health protection and promotion based on the using the methodology of health literacy study and behavior change theory.

Scientific novelty

1 For the first time analysis of health literacy among adult respondents of Almaty city and Almaty region was performed and compared to International data, which allowed to compare local and International results

2 Demographic, social economic and behavioral determinants of health literacy were determined, characteristic of vulnerable categories were obtained

3 It was proved influence of health literacy level on health behavior, which became a basis for the development of evidence based approaches to health literacy improvement and health behavior change

Theoretical significance

The relationship between level of health literacy and health behavior and health outcomes are scientifically proved, methods of health literacy research and improvement were proposed contributing to theory of public health and healthcare

Practical significance

Recommendations provided can be used in the work of healthcare management institutions, primary healthcare and health promotion organizations, medical universities to improve health promotion activities. A Certificate of State registration of intellectual property rights on the object of copyright was obtained (№0782 of 27.04.2016). Recommendations proposed can be used as basis for further development of the approaches in the medical organizations tailored for the target population groups, and to improve health promotion activities.

Theses defended

Results of the study confirm the presence of the relationship between health literacy level and health behavior : health literacy is factor defining health behavior and health literacy increase will promote health behavior change

Limited level of health literacy among significant proportion of the respondents points out the necessity of the development and realization of activities to the health literacy improvement. Taking into consideration health literacy determinants provides potential ways to its improvement.

Distribution of health literacy levels of the respondents of Almaty city and Almaty region , influence of demographic, social and economic and behavior determinants on health literacy levels, relationships between health literacy and behavior are basis for the planning prevention work of primary healthcare organizations and , in the future, in education institutions and workplaces.

Publications. On the topic of the dissertation 13 scientific papers are published. In particular 3-papers in the journals recommended by the Committee on control in

science and education Ministry of science and education Republic of Kazakhstan. 6 – materials of the International scientific Conferences, publications in the journals indexed in Scopus - 2. Methodical recommendations are prepared. A Certificate of State registration of intellectual property rights on the object of copyright was obtained (№0782 от 27.04.2016).

Relation to research and scientific work. The work was performed within the scientific technical program S.D. Asfendiyarov KazNMU “Methodological approaches to health behavior change through study and improvement of health literacy of the population” «Методологические подходы к изменению поведения людей через изучение и повышение грамотности населения в сфере здоровья», № of State registration 0114PK00104, International Project Health literacy Survey – Asia (HLS-Asia).